

דף ט

‘ואיזו היא סוכה ישנה כל שעשאה קודם לחג שלשים יום, אבל אם עשאה לשם חג, אפילו מתחילת השנה כשרה’. יש לעיין, הלא כל אדם הבונה יש לו מחשבה מסוימת בבנייתו ואין אדם בונה בסתמא ללא כל מחשבה, ואם כן מה חילוק יש בין תוך שלשים לקודם לכן, הלא אם חשב לשם חג לעולם כשר, ואם חשב שלא לשם חג, אפילו בתוך שלשים פסול; – ונראה שאם עשאה לשם תשמיש כלשהו למשך השנה וגם כדי לקיים בה מצות סוכה – כשר אף לבית שמאי, שהרי עשאה לשם חג. ואם כן כשעשאה בתוך שלשים יום לחג הגם שעיקרה לתשמיש אחר כשרה, כי בתוך ל’ ודאי מחשבתו גם לשם חג [ולפי זה סוכת גנב”ך אם עשאה תוך ל’ כשרה אף לבית שמאי] (עפ”י חזון איש קנ,ו).

מש”כ שגנב”ך כשרה בתוך ל’ היינו באופן שאפשר לומר גם לשם חג, ולא בכגון גוי שבנאה או סוכת בהמה שצורתה מוכיח עליה שאינה מיועדת לאדם.

‘אמר רב יהודה אמר רב: עשאה מן הקוצין ומן הנימין ומן הגרדין פסולה’. הגאונים פרשו (וכן הוא ברמב”ם ציצית א,יא) שמדובר על שאריות צמר או חוטים שאין עושים מהם בגדים משום גריעותן, כגון צמר הנאחו בקוצים או נימים הנתלשים מן הבהמה, לכך אינם כשרים לציצית שנאמר הכנף ודרשו: מין כנף, כלומר אין כשר לציצית אלא דבר הראוי להיות בגד. [ואף על פי שרש”י, וכן התוס’ (להלן יא.) לא פירשו כן, הדין היוצא מפירוש הגאונים הובא בפוסקים ללא חולק].

לפי פירוש זה רב סובר שאין צריך כלל עשייה לשמה בציצית (כן כתב הרמב”ן). וישנן דעות בין הראשונים שפסקו כן להלכה.

עוד בעניני ‘לשמה’ בציצית, בתליית החוטים בבגד ובטוויה – ע’ במובא ביוסף דעת מנחות ח”א, קונטרס בענין ציצית פרק א סעיפים א”א ופרק ד סעיפים א–ג.

עוד בבאר מחלוקת רב ושמואל לפרש”י, ע’ אגרות משה יו”ד ח”ג קטז, ג (–) האם הטויה בציצית נצרכת מצד הדין, או רק מצד המציאות, שאי אפשר לחוט ללא טויה; בית ישי ס (–) האם החוטים הם החפצא – דמצוה או הבגד המצויין]. ומשמע בסוגיא לכאורה שלשמואל צריך שיהיו החוטים שלו בשעת טויה, ולפי זה מי שגזל צמר ועשאו חוטים ורק אחר כך היה יאוש ושינוי רשות – הציצית פסולה (עפ”י מחנה אפרים הל’ גזילה כט).

דין סוכה גזולה – יתבאר א”ה להלן כו.

(ע”ב) ‘לא שנו אלא באילן שצלתו מרובה מחמתו אבל חמתו מרובה מצלתו כשרה’. יש מביאים מכאן ראייה שאפשר לעשות סוכה תחת חבלים שתולים עליהם כביסה וכד’, הגם שאין בין חבל לחבל שלשה טפחים, ואין אומרים בזה ‘לבוד’ להחמיר ולדון כאילו הסוכה תחת קירוי. שהרי אמרו שאילן שחמתו מרובה מצלתו אינו פוסל את הסוכה שמתחתיו, ולא חילקו אם יש בין ענף לענף שלשה טפחים אם לא [וגם לא התנו דוקא כשהענפים נעים ונדיים, שאולי יש לדון שלא שייך לומר בזה ‘לבוד’]. ובטעם הדבר, יש אומרים שאף אם נחמיר כדעת הסוברים בעלמא לומר ‘לבוד’ להחמיר (כדברי מגן-אברהם תקב סק”ט. וע’ גם במשנ”ב תרכו סק”ז ובשעה”צ כג, תרכו סק”ו), אפשר שדבר העומד להיות פתוח לעולם ונעשה לכך, אין אומרים בו ‘לבוד’ (כסברת הריטב”א בעירובין י), וגם במהותם לא נעשו חבלי הכביסה לשם מחיצה או תקרה (עפ”י מנחת שלמה להגרשו”א זא, יט).

ולענין סורגי חלונות הבולטים מקיר הבנין וסוכה תחתיהם, השיב הגרשו"א זצ"ל לשואל שיש לחוש בדבר, שאין זה דומה לחבלי כביסה שתשמישם על ידי הריח שביניהם, ואילו הסורגים תכליתם לסגור פירצה, ועל כן יש מקום לומר 'לבוד' להחמיר. ואולם אם יתן באתם חללים שבין הסורגים סכך כשר – יש להכשיר הסוכה שלמטה (עפ"י הליכות שלמה פ"ח הערה 74).

הטעם שמועילה נתינת סכך כשר בין הסורגים, כנראה משום שאין אומרים 'לבוד' כאשר יש דבר המפסיק באמצע (ע' בענין זה במובא בעירובין סוף דף ח), או משום שאין הסורגים ניכרים בפני עצמם, הלכך הואיל ויש סכך כשר בין הסורגים, אין לומר 'לבוד' לפסול. ואפילו אם מקום הסורגים גבוה מעשרים אמה מועיל הסכך הנתינת שם שהרי קיי"ל (תרכח, א) שאינו נידון כסכך פסול לפסול את מה שתחתיו. ואעפ"י שלא הונח לשם סככה וצל, אינו פוסל את הסוכה. עוד בענין 'לבוד' להחמיר – ע' במש"כ בעירובין ט.

'בשחבתן'. רש"י מפרש שהשפיל את ענפי האילן, והוא בטל ברוב סכך הכשר. וביטול זה – פירש הר"ן – אינו כביטול שאר איסורים, שהרי ניתן לעמוד עליו ולהכירו, ואין לך דבר שהוא בטל באופן זה, אלא כיון שהלכה היא בסוכה שבעצם די בסיכוך על פני מחצית משטח הסוכה, ורק כאן כיון שהכשר מעורב עם הפסול נתמעטה חשיבותו בגלל התערובת הלכך אין די במחצית, אבל כל שהסכך הכשר הוא הרוב, לא בטלה חשיבותו משום המיעוט המעורב עמו והרי לא גרע ממחצית סכך שאינו מעורב. [ומכל מקום אין התר אלא אם מערב את ענפי האילן ואין די אם מניח זה על גבי זה באופן שאינם מעורבים. עתוס' כאן ולהלן טו: שאם הכשר והפסול ניכרים כל אחד לעצמו – לא מועיל. וכ"מ בשו"ע תרכו, א וכ"כ הפרי-מגדים, מובא בבאה"ל. ואולם אם יש בסכך הכשר כשיעור הנצרך מלבד ענפי האילן, יש מתירים במונחים זה על זה אפילו ניכרים בפני עצמם. ויש חולקים. ע"ש במג"א ומשנ"ב סק"ח; חזו"א קנ, יד].

א. נראה שאילו היה זה מדין ביטול דעלמא, היה בדין שאפילו צלתו של אילן מרובה מחמתו יהא בטל ברוב סכך כשר, ובגמרא משמע שפסול. וכבר העיר על כך הרש"ש ופירש משום שדבר מחובר חשוב ואינו בטל [וסברא זו מופיעה בראשונים – ע' שבולי הלקט שכה בשם רבנו ישעיה, ועוד], ולדברי הר"ן אין צורך בכך אלא כל תערובת שאפשר לעמוד עליה אין בה דין 'ביטול'. ונראה שסברת הרש"ש היא שאמנם אין דין 'ביטול ברוב' בכי האי גוונא, אבל יש לומר 'רובו ככולו' אף כשניכר, כי שם הדבר נקבע על פי המרכיב העיקרי שבו (וכך י"ל בפירוש דברי רש"י ריש המסכת שהצל המועט בטל ברוב חמה והריוהו כמי שאינו). ולפי זה זכינו לדין שאין אומרים 'רובו ככולו' אם המיעוט הוא דבר חשוב [יותר מהרוב]. וצ"ב.

ב. נראה לפי שיטה זו שאפילו אם סכך האילן צלתו וחמתו שוים, כל שהסכך הכשר מרובה עליו והם מעורבים – כשר. וכן מדויק בלשון הר"ן 'דאי איכא רובא סכך כשר ואין האילן צלתו מרובה מחמתו'. וטעם הדבר, כי לכשרות הסוכה די במחצה סכך כשר, והואיל והכשר מרובה מהפסול הריהו חשוב ממנו לבטלו. עוד בבאור סברת הר"ן, ע' בשו"ע הגר"ז תרכו, ט בהגהה.

ורבנו חננאל והרמב"ם (סוכה ה, יב, ובפיה"מ) מפרשים: שקצצן לענפי האילן. ואם היה הסכך מרובה מענפי האילן שקצץ – כשרה, ואם לאו – צריך לנענע אותם ענפים אחר שקצצם, כדי שתהיה עשויה לשם סוכה.

ובעל המאור מפרש (עפ"י הגאונים) חבטה כמשמעה; שחבט בענפי האילן עד שנשרו העלים, ובזה מגלה בדעתו שאין נוח לו בצל האילן הלכך אין האילן מצטרף עם הסכך הכשר לפוסלו, והסוכה כשרה. ודוקא כשרוב הסכך הוא הכשר. [וכתב עוד שאם מתחילה סיכך את הסוכה ורק אחר כך הדלה עליה את האילן, אפילו לא חבט כשר, כל שהסכך הכשר מרובה על הפסול].

וראה עוד בהרחבה בבאור שיטות הראשונים ובדין ביטול ברוב בסכך, בספר שערי ישר ג, יט; חזון איש קנ, יא-יד; אגרות משה או"ח ח"א קעח, א.

'אמר רבי ירמיה פעמים ששתיהן כשירות פעמים ששתיהן פסולות...' סגנון זה מצאנוהו בדברי רבי ירמיה בשלשה מקומות בש"ס – כאן ובב"מ לה ובבכורות נו: (וע"ע בירושלמי שקלים דף ז.).

*

'... וכן היה מנהג מורי עליו השלום (אור החמה אמור דף פה:), שלא לדבר בתוך הסוכה בימי חג הסוכות אלא בדברי תורה, כי מצות סוכה קדושה גדולה. והעד – שעצי סוכה חל עליהם קדושה ואסורים כל שבעה' (ראשית חכמה שער הקדושה יד).
ע"ע שלמת חיים (שעג) שראוי שלא לשחק בסוכה במשחקים, אבל אלו המשחקים – טוב יותר שישחקו בסוכה ולא מחוצה לה (ע' דרכי משה תרלט).

דף י

'פעמים שתחתונה כשרה והעליונה פסולה, כגון שהתחתונה צלטה מרובה מחמתה ועליונה חמתה מרובה מצלתה וקיימי תרוייהו בתוך עשרים.' לפירוש התוס' מדובר כשתחתונה צלטה מרובה רק מחמת הסיכוך שבעליונה, אבל אם סכך התחתונה צלתו מרובה מחמתו ללא סכך העליונה, התחתונה כשרה אפילו אם העליונה למעלה מעשרים. בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב סה) הקשה לפירוש זה, מדוע אותו אופן עצמו, שהתחתונה לבדה אין צלטה מרובה אלא בצירוף העליונה, ברישא הוא מתואר 'תחתונה חמתה מרובה מצלתה', ובסיפא 'צלטה מרובה מחמתה'. ותירץ שברישא בא לומר שאין צריך כלל לסכך בתחתון, משא"כ בסיפא.

ויש לומר עוד, ברישא התחתונה כשרה דוקא משום שסככה מועט, ובלאו הכי תיפסל, ולכן דקדק לומר 'חמתה מרובה', אבל בסיפא הלא הדין אמת בכל אופן, אלא שאם צלטה מרובה ללא צירוף העליונה, תהא התחתונה כשרה אפילו אם העליונה למעלה מכ', והחילוק אינו אלא לענין הדיוק דלמעלה מכ' אבל כלפי הדין המפורש אין נפקא מינה בכמות הסכך התחתון, לכך נקט לשון כוללת, שאם הצל שבתחתונה מרובה מכל מקום, בין כשהוא לבדו בין על ידי צירוף העליונה – תחתונה כשרה.

'איכא בינייהו דיכולה לקבל על ידי הדחק.' ורבי יהודה הולך לשיטתו ש'דירת קבע בעינן' הלכך כל שאינה ראויה לקבל אלא על ידי הדחק הריהי סוכה פסולה, שאין זו דירת קבע – לכך התחתונה כשרה (עפ"י רי"ף רא"ש ור"ן. וכיוון לזה בגליונות קה"י. וע"ע במובא לעיל ז: בבאור שיטת רבי יהודה).

נראה מסברא ש'כולה לקבל' לאו דוקא מצד חזק ובריאות, אלא הוא הדין אם הסכך אינו נוה לדור עליו ולהניח עליו כרים וכסתות וכד' – הרי זה בכלל 'כולה לקבל ע"י הדחק' שאין זו דירת קבע. ואם אינו ראוי כלל – התחתונה כשרה לדברי הכל.

'אמר רב חסדא: לא שנו אלא מפני הנשר אבל לנאותה כשרה.' הרשב"א בתשובה (ח"א נא) כתב לבאר הדברים, מה טעם לנאותה כשרה והלא מכל מקום נמצא מסכך זה בסדינים, וזו לשונו: 'עיקר דברים אלו נראה לי שהוא ממה שכתוב בסמות תשבו ודרשינן תשבו כעין תדורו, ולפיכך מה שאדם עושה עיקר תקרתו צותה כאן התורה שיהא מפסולת גרן ויקב ודומה להן, ולפי שאדם נותן בתקרתו קורות המצויירות או דברים אחרים שאינן עיקר תקרה אלא טפלה לה לנוי כדי שתערב עליו דירתו לפיכך התירו לגבי סוכה כן, לפי שאין אלו לעיקר סכך אלא להתנאות ולהנעים עליו ישיבת סוכת דמצוה. ולא עוד אלא שהוא מצוה מן המובחר להעלות שם כלים הנאים לחבב את המצוה ושתהא דירתו ערבה. ודברים אלו ניכרין שאינן לעיקר סכך...'